

Czy woda może pełnić rolę zasady?

- Wprowadzenie
- Przeczytaj
- Animacja
- Sprawdź się
- Dla nauczyciela

Monotlenek diwodoru – poprawna, aczkolwiek rzadko używana nazwa pewnego związku chemicznego, bez którego nie byłoby życia na Ziemi. Jest zbudowany z dwóch atomów wodoru i jednego atomu tlenu. Mowa tutaj oczywiście o wodzie, ponieważ to właśnie ona pełni kluczową rolę w organizmach żywych, jest także rozpuszczalnikiem wielu substancji, a także środowiskiem, w którym zachodzą reakcje chemiczne. Na pozór niewielka cząsteczka wody posiada tak szeroki zakres zastosowań. Co zatem łączy wodorotlenek sodu i wodę? Woda w pewnych warunkach, podobnie jak wodorotlenek sodu, może również pełnić rolę zasady. Dlaczego tak się dzieje?

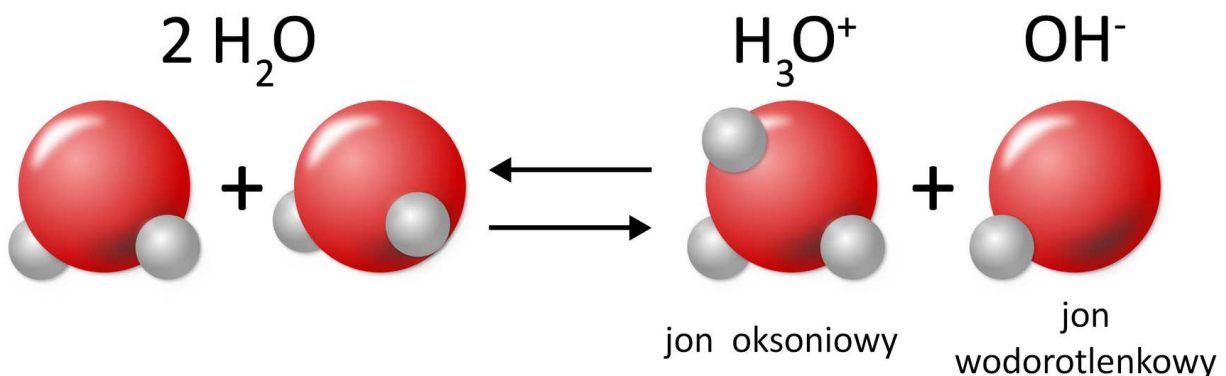
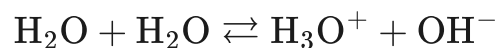
Twoje cele

- Zidentyfikujesz kwasy i zasady oraz sprzężone z nimi pary wg teorii Brønsteda-Lowry'ego.
- Wykorzystasz teorię kwasów i zasad Brønsteda-Lowry'ego do zapisania równania reakcji dysocjacji.
- Uzasadnisz, dlaczego niektóre indywidualne chemiczne są amfolitami (mają zdolności amfiprotyczne).

Przeczytaj

Woda jako kwas i zasada

Woda kranowa jest roztworem zawierającym jony pochodzące z dysocjacji rozpuszczonych w niej soli. Dobrze przewodzi prąd elektryczny, do czego przyczyniają się właśnie jony, które pochodzą z rozpuszczonych soli. Woda poddana kilkukrotnej destylacji staje się wodą zdejonizowaną, czyli taką, która bardzo słabo przewodzi prąd elektryczny, ponieważ została pozbawiona jonów rozpuszczonych w niej soli. W wodzie będą się nadal znajdować niewielkie liczby jonów oksioniowych (H_3O^+) oraz wodorotlenkowych (OH^-). Jest to związane z jej [autoprotolizą](#), zachodzącą zgodnie z równaniem:

Równanie autoprotolizy wody

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Powyższa reakcja pokazuje, że jedna cząsteczka wody zachowuje się jak zasada Brønsteda, ponieważ przyjmuje jon wodoru (H^+), w wyniku czego staje się jodem oksioniowym (H_3O^+). Natomiast druga cząsteczka zachowuje się jak kwas Brønsteda, ponieważ oddaje jon wodoru (H^+), w wyniku czego staje się jodem wodorotlenkowym (

OH^-). Woda jest przykładem związku [amfiprotycznego](#) – zachowuje się, jak kwas oraz zasada.

Strzałka $\rightleftharpoons$ oznacza stan równowagi termodynamicznej reakcji. A więc w pewnym momencie ustala się równowaga pomiędzy formami zdysocjowanymi i niezdisocjowanymi, co jest związane z tym, że tyle samo jonów H_3O^+ i OH^- powstaje, co ulega ponownemu przekształceniu w cząsteczki wody.

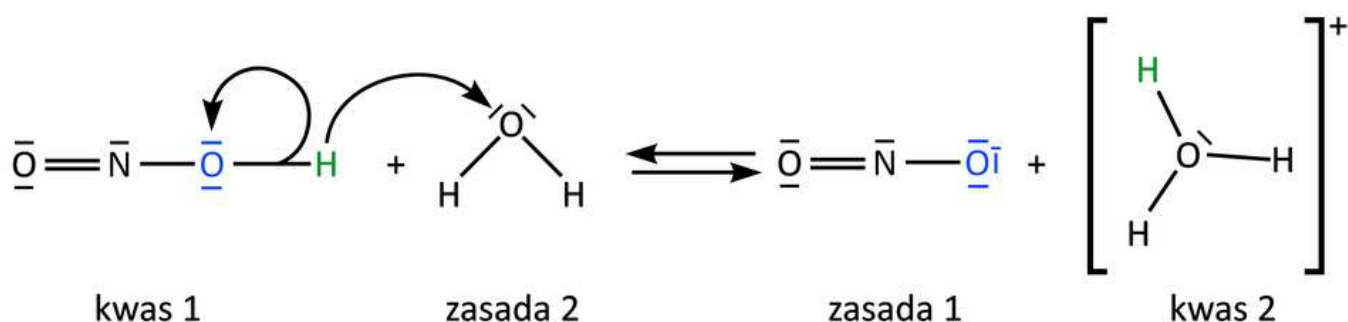
Iloczyn stężeń jonów oksoniowych i wodorotlenkowych (tzw. iloczyn jonowy wody) jest zatem stały w danej temperaturze:

$$K_{\text{H}_2\text{O}} = [\text{H}_3\text{O}^+][\text{OH}^-]$$

W temperaturze 298 K wynosi 10^{-14} . Z iloczynu jonowego wody wynika, że w czystej wodzie stężenie jonów oksionowych oraz stężenie jonów wodorotlenkowych wynosi $1 \cdot 10^{-7} \frac{\text{mol}}{\text{dm}^3}$ w temperaturze 298 K. Jest ono tak małe, że woda zdejonizowana bardzo słabo przewodzi prąd elektryczny.

Woda jako zasada

Wiesz już, że woda jest związkiem amfiprotycznym, czyli może zachowywać się, jak kwas oraz zasada. W wyniku zmieszania kwasu z wodą zachodzi reakcja [dysocjacji elektrolitycznej](#), dzięki której kwas rozpada się na odpowiednie jony. Przeanalizujemy równanie procesu dysocjacji, zapisane zgodnie z teorią Brønsteda–Lowry'ego:

W wyniku reakcji dysocjacji kwasu azotowego(III), para elektronowa tworząca wiązanie tlen-wodór zostaje w całości przyciągnięta do bardziej elektroujemnego atomu tlenu, w wyniku czego powstaje jon azotanowy(III) (NO_2^-). Uwolniony jon wodoru zostaje przyciągnięty przez wolną parę elektronową atomu tlenu cząsteczki wody, co w konsekwencji tworzy jon oksoniowy (H_3O^+). Zwróć uwagę, że dzięki reakcji dysocjacji i w myśl teorii Brønsteda-Lowry'ego powstają sprzężone pary kwasowo-zasadowe: kwas 1 – zasada 1 oraz zasada 2 – kwas 2.

Ważne!

W myśl teorii kwasów i zasad Brønsteda-Lowry'ego, możemy stwierdzić:

- kwas jest indywidualium chemicznym, który może oddać jon wodoru;
- zasada jest indywidualium chemicznym, który może przyjąć jon wodoru;
- pomiędzy kwasem i zasadą może zachodzić transfer jonu wodoru od kwasu do zasady, co określa się mianem reakcji protolitycznej;
- w równaniu reakcji pomiędzy kwasem i zasadą można wyróżnić dwie sprzężone pary: kwas i sprzężona zasada, zasada oraz sprzężony kwas.

Polecenie 1

Zapisz równania dysocjacji elektrolitycznej następujących związków, zgodnie z teorią Brønsteda-Lowry'ego. Wskaż, które indywidualia chemiczne odpowiadają za odczyn wodnego roztworu kwasu. Wskaż, jaką funkcję – kwasu czy zasady – pełni woda w tych dwóch poniżej zapisanych przypadkach.

1. CH_3COOH 2. H_3PO_4

Odpowiedź zapisz w zeszycie do lekcji chemii, zrób zdjęcie, a następnie umieść je w wyznaczonym polu.

Zaloguj się, aby dodać ilustrację.

Słownik

autoprotoliza

autojonizacja, autodysocjacja, dysocjacja elektrolityczna rozpuszczalnika amfiprotycznego zachodząca wskutek wymiany protonów między jego cząsteczkami

substancja amfiprotyczna

indywiduum chemiczne (cząsteczka, jon), które według teorii Brønsteda-Lowry'ego może – zależnie od środowiska reakcji – przyłączać lub odłączać proton(y)

iloczyn jonowy wody

iloczyn stężeń jonów powstałych w reakcji dysocjacji wody:

$$K_{\text{H}_2\text{O}} = [\text{H}_3\text{O}^+][\text{OH}^-]$$

wyrażany wzorem:

$$K_{\text{H}_2\text{O}} = c_{\text{H}_3\text{O}^+} \cdot c_{\text{OH}^-}$$

gdzie c – stężenie jonów H_3O^+ i OH^-

dysocjacja elektrolityczna

samorzutny proces rozpadu indywiduów chemicznych (kwasów, zasad, soli) w roztworach na dodatnio i ujemnie naładowane cząstki, tj. jony

Bibliografia

Atkins P., Jones L., *Chemia ogólna. Cząstki, materia, reakcje*, Warszawa 2018.

Bielański A., *Podstawy chemii nieorganicznej*, Warszawa 2007.

Encyklopedia PWN

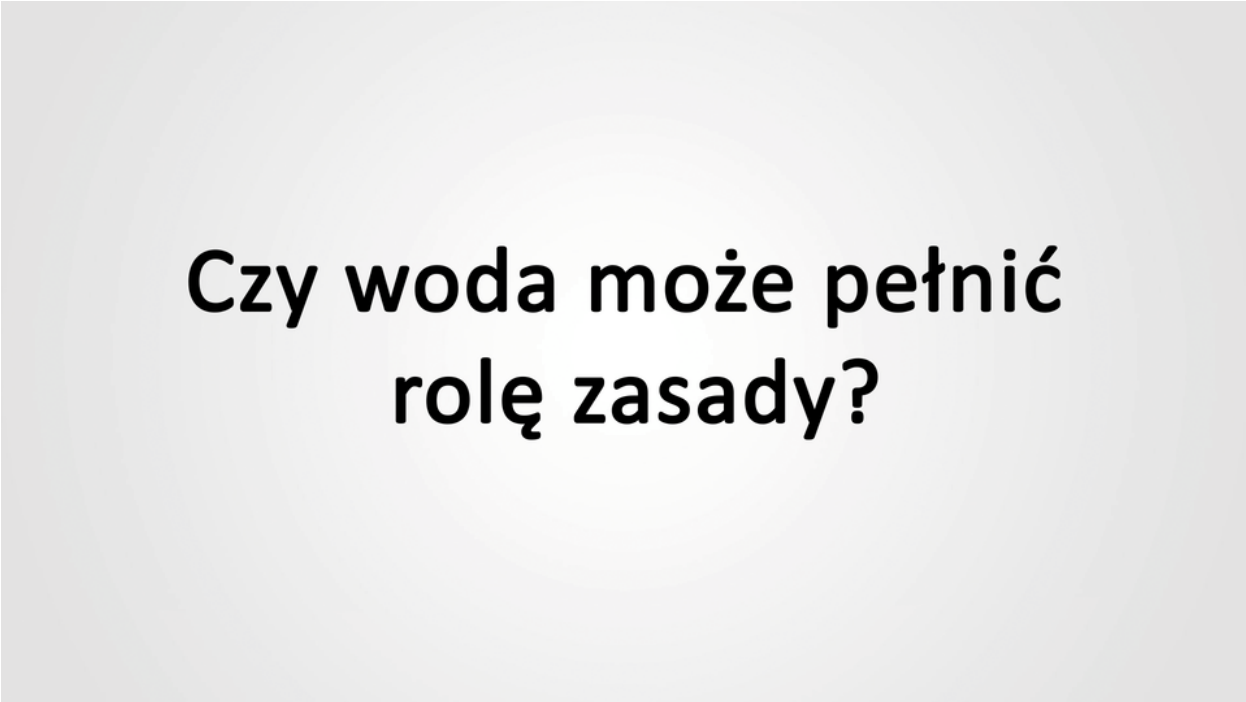
Housecroft C. E., Sharpe A. G., *Inorganic Chemistry*, Fourth edition, 2012.

Animacja

Polecenie 1

Zgodnie z definicją Brønsteda-Lowry'ego, kwasem jest substancja będąca donorem protonu, a zasadą substancja będąca jego akceptorem. Czy woda może pełnić rolę zasady? Zapoznaj się z animacją i wykonaj zadania.

Czy woda może pełnić rolę zasady?

Film dostępny pod adresem </preview/resource/RHB1Sa2b27qKM>

Animacja pt. *Czy woda może pełnić rolę zasady?*

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Animacja dotyczy zagadnienia roli wody w dysocjacji elektrolitycznej. Postawione zostaje pytanie czy woda, może pełnić rolę zasady. Wyjaśniona zostaje definicja zasady zgodnie z definicją Brønsteda—Lowry'ego, struktura wody i jej znaczenie w reakcji dysocjacji chlorowodoru. Następnie omówiono dysocjację kwasów wieloprotonowych z działaniem wody na przykładzie kwasu siarkowego(H_2SO_4).

Ćwiczenie 1

W reakcji dysocjacji elektrolitycznej H_3PO_4 woda pełni funkcję:

zasady.

zarówno kwasu, jak i zasady.

kwasu.

Ćwiczenie 2

Napisz równanie reakcji autodysocjacji wody i podpisz sprzężone pary kwas-zasada.

Odpowiedź zapisz w zeszycie do lekcji chemii, zrób zdjęcie, a następnie umieść je w wyznaczonym polu.

Zaloguj się, aby dodać ilustrację.

Ćwiczenie 3

Ustalenie się stanu równowagi w reakcji dysocjacji kwasów jest możliwe dla:

tylko dla silnych kwasów.

tylko dla słabych kwasów.

nie jest możliwe ustalenie się stanu równowagi w reakcji dysocjacji.

zarówno silnych, jak i słabych kwasów.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz poprawny wzór, który przedstawia iloczyn jonowy wody.

$K_{\text{H}_2\text{O}} = [\text{H}_3\text{O}^+][\text{OH}^-]^{-1}$

$K_{\text{H}_2\text{O}} = [\text{H}_3\text{O}^+]$

$K_{\text{H}_2\text{O}} = [\text{H}_3\text{O}^+][\text{OH}^-]$

$K_{\text{H}_2\text{O}} = \frac{[\text{H}_3\text{O}^+]}{[\text{OH}^-]}$

Ćwiczenie 2

Substancja amfiprotyczna to:

substancja, która w roztworach nie wykazuje żadnej reaktywności chemicznej.

substancja, która w roztworach zachowuje się tylko jak zasada.

substancja, która w zależności od reakcji może pełnić funkcję zarówno kwasu, jak i zasady.

substancja, która w roztworach zachowuje się tylko jak kwas.

Ćwiczenie 3

Napisz równania dysocjacji elektrolitycznej selenowodoru i kwasu siarkowego(VI), zachodzące po rozpuszczeniu tych związków w wodzie.

Odpowiedź zapisz w zeszycie do lekcji chemii, zrób zdjęcie, a następnie umieść je w wyznaczonym polu.

Zaloguj się, aby dodać ilustrację.

Ćwiczenie 4

Kwas węglowy(IV) jest kwasem słabym. W wyniku dysocjacji elektrolitycznej tego kwasu w roztworze powstają m.in. jony węglanowe. Zapisz równanie dysocjacji elektrolitycznej jonu wodorowęglanowego, w której woda pełni rolę zasady Brønsteda-Lowry'ego.

Odpowiedź zapisz w zeszycie do lekcji chemii, zrób zdjęcie, a następnie umieść je w wyznaczonym polu.

Zaloguj się, aby dodać ilustrację.

Ćwiczenie 5

Jednym ze składników popularnego napoju gazowanego jest kwas fosforowy(V), oznaczony symbolem E338. Dzięki niemu wspomniany napój może być stosowany do usuwania rdzy z metalowych powierzchni. Napisz, jakie jony powstają w czasie dysocjacji kwasu fosforowego(V). Podaj ich nazwy.

Odpowiedź zapisz w zeszycie do lekcji chemii, zrób zdjęcie, a następnie umieść je w wyznaczonym polu.

Zaloguj się, aby dodać ilustrację.

Ćwiczenie 6

Na podstawie poniższej tabeli, uszereguj kwasy zgodnie ze wzrastającą mocą (u góry umieść najmocniejszy, u dołu najłabszy).

Kwas	Stała dysocjacji kwasowej
H ₂ S	$1,0 \cdot 10^{-7}$
H ₃ BO ₃	$5,8 \cdot 10^{-10}$
HBr	$3,0 \cdot 10^{-9}$

H₃BO₃

H₂S

HBr

Ćwiczenie 7

Jony chlorkowe powstają w wyniku rozpuszczania i dysocjacji chlorowodoru w wodzie. Zapisz, stosując wzory elektronowe, równanie reakcji zachodzącej pomiędzy chlorowodorem a wodą.

Odpowiedź zapisz w zeszycie do lekcji chemii, zrób zdjęcie, a następnie umieść je w wyznaczonym polu.

Zaloguj się, aby dodać ilustrację.

Ćwiczenie 8

Amfiprotyczne indywidua chemiczne (amfolity) mogą przyjmować jon wodoru lub mogą być jego dawcą. Z poniższych drobin wybierz te, które są amfolitami. Swoją odpowiedź uzasadnij odpowiednimi równaniami reakcji.

ZnCl_2

NaOH

HCO_3^-

H_2SO_4

H_2O

Odpowiedź zapisz w zeszycie do lekcji chemii, zrób zdjęcie, a następnie umieść je w wyznaczonym polu.

Zaloguj się, aby dodać ilustrację.

Dla nauczyciela

Scenariusz zajęć

Autor: Robert Wróbel, Krzysztof Błaszczak

Przedmiot: chemia

Temat: Czy woda może pełnić rolę zasady?

Grupa docelowa: uczniowie III etapu edukacyjnego, liceum, technikum, zakres rozszerzony; uczniowie III etapu edukacyjnego – kształcenie w zakresie rozszerzonym

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

VI. Reakcje w roztworach wodnych. Uczeń:

8) uzasadnia przyczynę kwasowego odczynu wodnych roztworów kwasów, zasadowego odczynu wodnych roztworów niektórych wodorotlenków (zasad) i amoniaku oraz odczynu niektórych wodnych roztworów soli zgodnie z teorią Brønsteda-Lowry'ego; pisze odpowiednie równania reakcji.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne

Uczeń:

- wskazuje kwasy i zasady oraz sprzężone z nimi pary wg teorii Brønsteda-Lowry'ego;
- analizuje teorię kwasów i zasad Brønsteda-Lowry'ego;
- uzasadnia, dlaczego dysocjacja elektrolityczna może być przykładem reakcji kwasowo-zasadowej.

Strategie nauczania:

- asocjacyjna.

Metody i techniki nauczania:

- dyskusja dydaktyczna;
- pogadanka;
- ćwiczenia uczniowskie;
- analiza materiału źródłowego;
- animacja;
- technika zdań podsumowujących.

Formy pracy:

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do Internetu/smartfony, tablety;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica multimedialna/tablica, kreda/mazak;
- rzutnik multimedialny;
- aplikacja Kahoot!/Quizizz.

Przebieg zajęć

Faza wstępna:

1. Zaciekawienie i dyskusja. Nauczyciel wykorzystuje informacje zawarte we wprowadzeniu e-materiale. Czy woda może być zasadą?
2. Rozpoznanie wiedzy wyjściowej uczniów. Nauczyciel zadaje pytanie uczniom: Dlaczego woda w pewnych warunkach może być zasadą?
3. Ustalenie celów lekcji. Nauczyciel podaje temat zajęć i wspólnie z uczniami ustala cele lekcji, które uczniowie zapisują w portfolio.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel proponuje uczniom pracę z animacją przedstawiającej reakcję cząsteczek kwasów z wodą w świetle teorii Brønsteda-Lowry'ego. Uczniowie samodzielnie analizują treści animacji i układają pytania zapisując je na kartkach. Po wyznaczonym czasie, na forum klasy zadają sobie nawzajem pytania i udzielają odpowiedzi. Pozostałe osoby weryfikują poprawność merytoryczną wypowiedzi kolegów i koleżanek. Nauczyciel wyjaśnia ewentualnie niezrozumiałe kwestie.
2. Uczniowie pracują w parach z częścią „Sprawdź się”. Wykonują zadania 1-8. (Nauczyciel może wyświetlać polecenia na tablicy multimedialnej). Wybrana osoba czyta po kolei polecenia. Po każdym przeczytanym poleceniu daje uczniom określony czas na zastanowienie się (uczniowie nie korzystają z podpowiedzi), a następnie chętna lub wskazana osoba z danej pary udziela odpowiedzi. Pozostali uczniowie ustosunkowują się do niej, proponując swoje pomysły. Nauczyciel, w razie potrzeby, koryguje odpowiedzi, dopowiada istotne kwestie, udziela uczniom informacji zwrotnej.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel sprawdza wiedzę uczniów poprzez zadawanie przykładowych pytań lub nauczyciel może przygotować quiz z wykorzystaniem aplikacji Kahoot!, Quizizz z zastosowaniem smartfonów/tabletów. Uczniowie odpowiadają na pytania: co to jest kwas i zasada? Jakie znasz teorie kwasowo-zasadowe? Jakie substancje ulegają dysocjacji elektrolitycznej? Dlaczego woda może pełnić rolę zasady?
2. Jako podsumowanie lekcji, nauczyciel może wykorzystać zdania do uzupełnienia, które uczniowie zamieszczają w swoim portfolio:
  - Przypomniałem/łam sobie, że...
  - Łatwe było dla mnie...
  - Dziś nauczyłem/łam się...
  - Trudność mi sprawiało...

Praca domowa:

Zapisz równanie dysocjacji elektrolitycznej kwasu fosforowego(V), kwasu fluorowodorowego, wskaż sprzężone pary kwasu i zasady zgodnie z teorią Brønsteda-Lowry'ego.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimediu:

Animacja może być wykorzystana w celu wizualnego przygotowania uczniów z tematu dysocjacji kwasów. Uczniowie nieobecni na lekcji mogą jej użyć jako uzupełnienie luk kompetencyjnych.

Materiały pomocnicze:

1. Polecenia podsumowujące (nauczyciel przed lekcją zapisuje je na niewielkich kartkach):
  - Co to jest kwas i zasada?
  - Jakie znasz teorie kwasowo-zasadowe?
  - Jakie substancje ulegają dysocjacji elektrolitycznej?
  - Dlaczego woda może pełnić rolę zasady?
2. Dodatkowe źródła informacji:
  - Hulanicki A., *Reakcje kwasów i zasad w chemii analitycznej*, Warszawa 2012, wyd. 4.